

MODIFICATIONS IMPLEMENTED IN INCLUSIVE CLASSROOMS FOR STUDENTS WITH DOWN SYNDROME

Gunay Bedelzade

Lecturer at Azerbaijan State Pedagogical University,
Doctoral student in the Ph.D. program at the Institute of
Education of the Republic of Azerbaijan
E-mail: gn.badalzade@adpu.edu.az
<https://orcid.org/0000-0003-4422-4746>

Abstract. This study systematically analyzes the pedagogical modifications implemented in inclusive classrooms to effectively integrate students with Down syndrome into mainstream education. One of the primary research focuses is the effectiveness of adaptive teaching strategies that take into account the individual characteristics of students with Down syndrome, as well as the ways these approaches are applied in inclusive education. The research is grounded in strategies aimed at meeting individual learning needs, including support techniques, increasing participation in daily activities, and promoting social interaction. The analysis also covers key elements such as the physical and methodological adaptation of the classroom environment, differentiated use of instructional resources, curriculum modifications, and the individualization of assessment approaches. Based on existing local and international academic sources, the study proposes a systematic strategic framework that aims to enhance both the academic performance and social participation of children with Down syndrome through practically applicable models and teaching approaches in inclusive educational settings.

Keywords: Down syndrome, inclusive education, modification, collaboration, inclusive education practices, systematic approach, comparative analysis.

DOI: 10.30546/2709-2488.2.2025.0022

To cite this article: Bedelzade G. (2025). Modifications implemented in inclusive classrooms for students with down syndrome. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 251, Issue II, pp. 37-49.

Article history: received – 21.04.2025; accepted – 27.05.2025.

CC BY 4.0. Authors expressly acknowledge the authorship rights of their works and grant the journal the first publication right under the terms of the Creative Commons Attribution License International CC-BY, which allows the published work to be freely distributed to others, provided that the original authors are cited and the work is published in this journal.

DAUN SİNDROMLU ŞAĞIRDLƏR ÜÇÜN İNKLÜZİV SİNİFLƏRDƏ TƏTBİQ OLUNAN MODİFİKASİYALAR

Günay Bədəlzadə

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi
ARTİ-nin fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorantı
E-mail: gn.badalzade@adpu.edu.az
<https://orcid.org/0000-0003-4422-4746>

Annotasiya. Tədqiqat Daun sindromlu şagirdlərin ümumi təhsilə səmərəli şəkildə inteqrasiyasını təmin etmək məqsədilə inklüziv siniflərdə tətbiq olunan pedaqoji modifikasiyaları sistemli şəkildə təhlil edir. Daun sindromlu şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan adaptiv təlim strategiyalarının effektivliyi və bu yanaşmaların inklüziv təhsildə tətbiq olunma formaları məqalənin əsas tədqiqat mövzularından biridir. Tədqiqat, fərdi öyrənmə ehtiyaclarını ödəməyə yönəlmiş strategiyalara, o cümlədən öyrənməyə dəstək texnikalarına, gündəlik fəaliyyətlərdə iştirak imkanlarının artırılmasına və sosial qarşılıqlı əlaqələrin təşviqinə əsaslanır. Sınıf mühitinin fiziki və metodoloji baxımdan uyğunlaşdırılması, tədris resurslarının diferensial şəkildə istifadəsi, kurikulum dəyişiklikləri və qiymətləndirmə yanaşmalarının fərdiləşdirilməsi kimi əsas elementlər üzrə aparılan təhlillər də tədqiqatın müzakirə obyektidir. Tədqiqat, mövcud yerli və global elmi mənbələrə əsaslanaraq, inklüziv təhsil mühitində səmərəli tətbiq oluna biləcək modellər və praktik tədris yanaşmaları vasitəsilə Daun sindromlu uşaqların həm akademik göstəricilərinin, həm də sosial iştirak səviyyəsinin artırılmasına yönəlmiş sistemli strateji çərçivə təqdim edir.

Açar sözlər: Daun sindromu, inklüziv təhsil, modifikasiya, əməkdaşlıq, inklüziv təhsil təcrübələri, sistemli yanaşma, müqayisəli təhlillər.

DOI: 10.30546/2709-2488.2.2025.0022

Məqaləyə istinad: Bədəlzadə G. (2025). Daun sindromlu şagirdlər üçün inklüziv siniflərdə tətbiq olunan modifikasiyalar. *«Məktəbəqədər və ibtidai təhsil»*, № 2 (252), səh. 37-49.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 21.04.2025; qəbul edilib – 27.05.2025.
CC BY 4.0. Müəlliflər açıq şəkildə öz əsərlərinin müəlliflik hüquqlarını təsdiq edir və jurnala Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) lisenziyası çərçivəsində ilk nəşr hüququnu verirlər. Bu lisenziya, əsərin bu jurnalda yayımlandığı və orijinal müəlliflərə istinad edildiyi halda, onun sərbəst şəkildə digər şəxslər tərəfindən yayılmasına icazə verir.

Giriş / Introduction

İnklüziv təhsil modeli, şagirdlərin fiziki, psixoloji, intellektual xüsusiyyətləri və sağlamlıq imkanlarından asılı olmayaraq onların hamısına bərabər təhsil şəraiti yaratmağı qarşısına məqsəd qoyur. İnklüziv təhsil modeli çərçivəsində müxtəlif səviyyəli bacarıqlara malik şagirdlərin sinif mühitində birgə təhsil almaları nəzərdə tutulur. Bu kontekstdə, Daun sindromlu şagirdlərin akademik fəaliyyətlərə aktiv şəkildə qoşula bilməsi üçün onlara yönəlmiş fərdi dəstək mexanizmləri və uyğunlaşdırılmış pedaqoji müdaxilələr vacib hesab olunur. Daun sindromu genetik bir vəziyyət olub, 21-ci xromosomun əlavə surətinin olması ilə səciyyələnir və bu, fərqli idrak, davranış və fiziki xüsusiyyətlərin formalaşmasına səbəb olur. Əqli gerilik bu sindromla tez-tez müşahidə olunan çətinliklərdən biridir [Deakin, 2014]. Amerika Əqli və İnkişaf Əlillikləri Assosiasiyasına (AAID) görə, uşaqlarda əqli məhdudiyətlər intellektual qabiliyyətlə yanaşı, adaptiv davranışlarda da əhəmiyyətli çatışmazlıqlarla müşayiət olunur və bu vəziyyət, adətən, 18 yaşdan əvvəl özünü göstərir [Deakin, 2014]. Bu sindroma malik şagirdlər əksər hallarda idrak inkişafında zəiflik və gündəlik fəaliyyətlərdə məhdud funksional uyğunlaşma ilə seçilir, onlara yönəlmiş fərdi və dəstəkləyici tədris yanaşmalarını zəruri edir. Bu uşaqlarda daha çox təxəyyül, yaddaş, dil inkişafı və motor bacarıqlarda geriliklər müşahidə olunur [Hüseynova, N., 2010]. Lakin müvafiq tədris dəstəyi və fərdi yanaşma ilə onlar inkişaf potensiallarını gerçəkləşdirə bilirlər.

Daun sindromlu şagirdlər təhsil müddətində yalnız fiziki deyil, həm də idrak və sosial sahələrdə müxtəlif çətinliklərlə üzləşirlər. Buna görə də müəllimlərin rolu yalnız fiziki ehtiyacların qarşılınması ilə məhdudlaşmamalı, eyni zamanda onların idrak potensialını inkişaf etdirməyə yönəlmiş məqsədli təlim strategiyalarını da əhatə etməlidir [Clarke & Faragher, 2014]. Bu kateqoriyaya daxil olan uşaqlarda əqli və fiziki inkişaf prosesində ləngimələr, eşitmə və görmə orqanlarında disfunksiya, ürək-damar və tənəffüs sistemlərində quruluş pozuntuları, habelə həzm və endokrin sistemində, xüsusilə tiroid vəzinin fəaliyyətində zəiflik müşahidə olunur. Əzələ tonusunun aşağı olması, oynaq elastikliyinə artması, qısa və enli ətraflar, boyun qısalığı, dar ağız boşluğu və tez yorulma halları bu uşaqlarda tez-tez rast gəlinən xüsusiyyətlərdəndir. Bundan əlavə, burun axıntısı, qəbizlik və nitq inkişafında gecikmə kimi simptomlar da nəzərə çarpır. Xüsusilə, Daun sindromlu şagirdlər mürəkkəb anlayış və terminləri anlamaqda, məlumatı uzunmüddətli yadda saxlamaqda, tapşırıqları dərk edib yerinə yetirməkdə, diqqətini cəmləməkdə, bilikləri ümumiləşdirməkdə və fəaliyyətləri planlaşdırmaqda çətinliklərlə qarşılaşırlar [Westwood, 2009]. Tədqiqatlar göstərir ki, Daun sind-

romlu şagirdlərin tədrisə cavab reaksiyaları müəllim tərəfindən tətbiq olunan fərdiləşdirilmiş təlim strategiyalarının keyfiyyətindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Doğru resurslar və metodlar istifadə edildikdə onların akademik inkişafında əhəmiyyətli irəliləyişlər müşahidə olunur [Westwood, 2009].

Daun sindromlu şagirdlərin inklüziv təhsil mühitinə tam inteqrasiyası üçün tədris proqramının struktur baxımından yenidən təşkil olunması, tədris metodlarının uyğunlaşdırılması, sinfin effektiv idarə olunması və sosial qarşılıqlı münasibətlərin məqsədyönlü şəkildə qurulması zəruridir. Belə dəyişikliklər yalnız fərdi ehtiyacların qarşılınmasına deyil, həm də sinif daxilində bütün şagirdlər arasında qarşılıqlı hörmətin və mənsubiyyət hissinin formalaşdırılmasına xidmət edir.

Tədqiqatın əsas məqsədi inklüziv siniflərdə Daun sindromlu şagirdlərin dəstəklənməsinə yönəlmiş praktik və səmərəli yanaşmaları müəyyənləşdirmək və bu yanaşmaların tətbiq imkanlarını araşdırmaqdır. Tədqiqat çərçivəsində müəllimlərin peşəkar hazırlığının, fərdi tədris planlarının (FTP) və həmyaşdqların dəstəkləyici və təşviqediciləri təlim mühiti yaratmasında rolu xüsusi olaraq vurğulanır. Bundan əlavə, inklüziv təcrübənin inkişafına töhfə vermək və şagirdlərin potensialını tam şəkildə ortaya çıxarmaq məqsədilə müəllimlərin atmalı olduqları əsas addımlar təhlil edilir.

Problemin qoyuluşu. Müasir təhsil sistemində inklüziv təhsilin geniş tətbiqi, xüsusi təhsil ehtiyacları olan şagirdlərin, o cümlədən Daun sindromlu uşaqların ümumi təhsil mühitində tam və bərabər iştirakını təmin etməyi zəruri edir. Lakin tədris prosesində bu şagirdlərin fərdi öyrənmə tərzi, koqnitiv və sosial xüsusiyyətləri nəzərə alınmadan aparılan yanaşmalar onların mövcud potensialının reallaşmasına mane olur. Azərbaycanda inklüziv təhsilin inkişafı istiqamətində müəyyən addımlar atılsa da, konkret olaraq Daun sindromlu şagirdlər üçün fərdi yanaşmaların tətbiqində nəzərəçarpacaq boşluqlar qalmaqdadır. Xüsusilə pedaqoji modifikasiya strategiyalarının sistemli şəkildə işlənməsi və tətbiqi bu istiqamətdə həllini gözləyən əsas problemlərdəndir. Bu baxımdan, Daun sindromlu şagirdlərin ümumi təhsil məktəblərində səmərəli şəkildə iştirakını təmin edəcək fərdi yanaşmaların işlənməsi və tətbiqi aktualıq kəsb edir və tədqiqatın əsas problemini təşkil edir.

Metodologiya. Tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq araşdırmada təhlil və ümumiləşdirmə metodlarından, sistemli yanaşma və komparativ analiz üsullarından istifadə olunmuşdur. Əsasən, inklüziv təhsil sahəsində mövcud olan yerli və beynəlxalq elmi mənbələr, təlim strategiyaları üzrə tədqiqatlar və praktik təcrübə nümunələri sistemli şəkildə araşdırılmış və təhlil edilmişdir. Bununla yanaşı, tədris prosesində istifadə olunan modifikasiya üsulları və fərdi tədris planlarının effektivliyi ədəbiyyatların müqayisəli təhlili əsasında qiymətləndirilmişdir. Metodoloji yanaşmada keyfiyyət əsaslı tədqiqat metodu üstünlük təşkil etmiş, əldə

olunan məlumatlar əsasında təklif və tövsiyələr hazırlanmışdır. Tədqiqatın əsas vəzifəsi, mövcud nəzəri yanaşmaları və praktik təcrübələri ümumiləşdirməklə, inklüziv təhsil mühitində Daun sindromlu şagirdlər üçün effektiv tədris modifikasiyalarının müəyyənləşdirilməsi olmuşdur.

Əsas hissə / Main part

Azərbaycanda Daun sindromlu uşaqların böyük əksəriyyəti onların fərdi xüsusiyyətləri və ehtiyacları nəzərə alınaraq hazırlanmış, kurikulum əsaslı dərslərin məzmunu və tədris metodları tətbiq olunan xüsusi məktəblərdə təhsil alırlar. Digər bir qismi isə ev şəraitində və ya reabilitasiya mərkəzlərində fərdi təlim-tərbiyə prosesində iştirak edirlər.

Daun sindromlu şagirdlərin digər həmyaşıdları ilə birlikdə təhsil aldıkları inklüziv təhsil modeli geniş yayılmışdır. Bu model onların müstəqillik bacarıqlarının artırılmasına, sosial əlaqələrinin inkişafına, cəmiyyətə inteqrasiyasına və qarşılıqlı münasibətlərin möhkəmləndirilməsinə şərait yaradır. Bundan əlavə, inklüziv təhsil onların gələcək iş və sosial həyatda daha rahat uyğunlaşmasına da kömək edir.

Daun sindromlu şagirdlərin təhsil prosesindən maksimum fayda əldə etməsi üçün fərdi yanaşmaların və tapşırıqların uyğunlaşdırılması vacibdir. Müəllimlər dərslərin materiallarının təqdimatında dəyişikliklər etməyə ehtiyac duyurlar. Bu, bəzən sadə düzəlişlər, məsələn, şagirdlərin qeydlər aparmaq əvəzinə dərsləri səsli qeyd etməsinə icazə verilməsi, yazılı tapşırıqlarda zaman limitlərinin uzadılması və yazı həcmnin azaldılması şəklində ola bilər. Digər hallarda isə əlavə dəstək məqsədilə vizual vasitələrdən istifadə edilməsi və ya müəllimin əlavə resurslarla öyrənmə prosesini asanlaşdırması, həmçinin onun rəhbərliyi altında fərdi və ya qrup şəklində xüsusi dəstək sessiyalarının keçirilməsi tələb olunur.

Şagirdlərin həmyaşıdlarla ünsiyyətini, nizam-intizamını və təlimə marağını artırmaq inklüziv sinifdə qarşılıqlı hörmət və əlverişli mühitin yaranmasına kömək edir.

Daun sindromlu şagirdlər vizual öyrənmə üsullarından və strukturlaşdırılmış materiallardan, əlavə cədvəllərdən, sxemlərdən səmərəli şəkildə faydalanırlar. Bu materialların təkrar istifadəsi onların yeni bilikləri daha yaxşı mənimsəmələrinə şərait yaradır. Ona görə də dərsləklərdə istifadə olunan əsas terminlərin siyahısı onlara əvvəlcədən təqdim olunmalıdır. Şagirdlərin dərslə müzakirələrində ikincili dialoqu təşkil etmək üçün fərdi müəllim və ya korreksiya pedaqoqunun dəstəyi mühüm rol oynayır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Daun sindromlu uşaqların bir çoxu ətraf aləmə xü-

susi maraqları, yüksək müşahidə qabiliyyətləri və fərqli istedadları ilə seçilirlər. Düzgün pedaqoji dəstək göstərildikdə Daun sindromlu şagirdlər öz potensiallarını sinif mühitində tam şəkildə reallaşdırma bilirlər.

Mövzü ilə əlaqədar mövcud ədəbiyyatların təhlili

Müəllimlərin Daun sindromlu şagirdlərlə işləyərkən seçdikləri strategiyalar yalnız müəyyən texniki üsullarla məhdudlaşmamalı, eyni zamanda ümumi pedaqoji yanaşmanın kontekstinə uyğun formalaşmalıdır [Cologon, 2013]. Tədqiqatlar göstərir ki, istifadə olunan tədris metodları və müəllimin sinifdəki davranış tərzii təhsil nəticələrinə əhəmiyyətli təsir göstərir [McFadden, 2014]. Bu səbəbdən, müəllimlərin peşəkar inkişafı və tədris yanaşmalarının davamlı təkmilləşdirilməsi vacib hesab olunur. Peterson və Hittie (2010) qeyd etmişlər: “Effektiv təlim-tədris strategiyaları tətbiq edilərsə, əqli məhdudyyətləri olan şagirdlər gözləniləndən qat-qat artıq öyrənmə potensialı nümayiş etdirə bilirlər”. Snell və Brown (1993) isə bildirirlər ki, müəllimlər tədris prosesində şagirdin mövcud bilik və bacarıqlarını nəzərə alaraq, gələcək inkişaf üçün aydın istiqamətlər müəyyən etməlidirlər [Westwood, 2009]. Bu da yalnız, daha səmərəli və təkmilləşdirilmiş tədris metodlarının tətbiqi ilə mümkündür.

Daun sindromlu uşaqların sayı ildən-ilə artdığı üçün onların təhsilinə effektiv dəstək göstərilməsi məqsədilə müəllimlərə praktik bilik və resurslar təqdim etməlidir [Cologon, 2013]. Bəzi tədqiqatçılar təhsil mühitində bu şagirdlərin qeyri-fəal, zəif idrak qabiliyyətli və köməyə möhtac fərdlər kimi təqdim olunmasının onların ümumi inkişafına və təliminə mənfi təsir göstərdiyini vurğulayırlar [McFadden, 2014]. Belə yanlış yanaşma, onları müstəqillikdən uzaq, daimi dəstəyə ehtiyacı olan fərdlər kimi çərçivəyə salır. Buna görə də, müəllimlər yalnız tədris metodikasını ilə bağlı deyil, həm də Daun sindromu haqqında obyektiv və pozitiv yanaşmanı əks etdirən biliklərə sahib olmalıdırlar.

İnklüziv təhsildə müəllimlər fərdi tədris metodikaları, sosial və ətraf mühitin öyrənməyə təsiri, ünsiyyət və sosial bacarıqlardakı çətinliklər, diqqətin tez yayındırılması, həmçinin sensor-motor problemlər və müstəqil həyata adaptasiya ilə bağlı çətinliklər kimi amilləri nəzərə almalıdırlar [Cologon, 2013]. Bu xüsusiyyətlər onların tədris prosesində fərdi yaşamağa ehtiyac duyduqlarını göstərir. Qeyd etmək lazımdır ki, oxşar fərqliliklər digər şagirdlər arasında da müşahidə oluna bilər.

Müəllimlər dərsi planlayarkən, Daun sindromlu şagirdlərin spesifik fərqlərini nəzərə almalıdırlar. Onların qarşılaşdığı çətinliklərdən biri uzunmüddətli yaddaş zəifliyidir. Jahromi, Gulrud və Kasari (2008) bildirirlər ki, bu uşaqlar

tədris prosesində tapşırıqlara və müəllim yanaşmalarına daha emosional reaksiya verirlər, bəzən isə müəllimlərinə qarşı dərin sevgi və bağlılıq hiss edirlər [Clader, 2010]. Əgər ənənəvi IQ qiymətləndirmələri əvəzinə müvafiq tədris materiallarından istifadə edilərsə, onların oxuma, yazma və ümumi tapşırıqları yerinə yetirmə bacarıqları daha yüksək səviyyəyə çatdırıla bilər [Westwood, 2009]. Təlim materiallarını mənimsəmək üçün tələb olunan nitq və ünsiyyət bacarıqları, Daun sindromlu şagirdlərdə çox vaxt zəif inkişaf etmiş olur.

Daun sindromlu şagirdləri digər həmyaşlılarından fərqləndirən öyrənmə çətinlikləri

Hər bir Daun sindromlu uşaq ən ağır dərəcədə (idiotluq) əqli geriliyə malik olmur, onların əksəriyyətində ağır və orta dərəcə (imbessillik), yüngül dərəcə (debillik) əqli çatışmazlıq müşahidə olunur. Daun sindromu, uşaqlarda bir sıra fiziki çətinliklərin olması ilə də xarakterizə olunur. Məsələn, əllərin və barmaqların daha kiçik ölçüdə olması yazı yazma prosesini çətinləşdirə bilər. Görmə və eşitmə problemləri də bu uşaqlar arasında geniş yayılıb. Xüsusilə eşitmə pozuntuları, erkən yaş dövründə nitqin formalaşmasına mane olur.

Nitq inkişafı çox zaman eşitmə və vizual informasiyanın emalı çətinlikləri ilə birlikdə geriləyir. Bu isə yalnız nitqin anlaşılmasına deyil, sosial bacarıqların inkişafına da mənfi təsir göstərir. Sosial qarşılıqlı əlaqə zamanı informasiyanın işlənməsi və başa düşülməsi ilə bağlı çətinliklər, bu şagirdlərin yaşlıları ilə effektiv münasibət qurmasını əngəlləyir. Həmçinin, onların icra funksiyaları və işçi yaddaş imkanları zəif olduğuna görə, təlimatları başa düşmək və yerinə yetirmək onlar üçün əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşir. Bir neçə mərhələdən ibarət mürəkkəb məlumatları anlamaq, qeyd etmək və emal etmək bu şagirdlər üçün ciddi intellektual yük yaradır.

Orta və ağır dərəcəli intellektual məhdudiyətə malik şagirdlər arasında ünsiyyət bacarıqlarının zəif inkişaf etdiyi də qeydə alınır [Westwood, 2009]. Daha ağır hallarda isə bu bacarıqlar ya çox məhdud olur, ya da ümumiyyətlə, müşahidə olunmur ki, bu da onların sinif mühitində ifadə imkanlarını və sosial qarşılıqlı münasibətləri məhdudlaşdırır. Bu şagirdlər eyni zamanda təkrarlayıcı davranışlara, stereotipik vərdislərə və obsessiv-kompulsiv meyillərə daha açıq olurlar [McFadden, 2014].

Daun sindromlu uşaqlarda motor bacarıqların inkişafında gecikmələr müşahidə olunur və bu, onların ümumi adaptasiya qabiliyyətinə təsir edir [Clader, 2010]. Tədqiqatlar göstərir ki, erkən yaş dövrlərində bu şagirdlərdə uyğunlaşma imkanları daha yüksək olur, lakin mücərrəd düşüncə formalarını anlamaqda çətinliklər davam edir. Bu səbəbdən, müəllimlər daha konkret və praktik məlumatlar üzərində qurulmuş tədris materiallarından istifadə etməlidirlər.

Əldə edilən məlumatlara əsasən, aşağı və orta səviyyəli çətinliklərə malik

şagirdlər bir mövzunu reallıqla əlaqələndirərək daha effektiv şəkildə öyrənirlər [Westwood, 2009]. Yaş artdıqca onların dil və ünsiyyət bacarıqları zəifləsə də, bəzi hallarda sosial qarşılıqlı əlaqələrdə irəliləyiş mümkündür [McFadden, 2014]. Müəllimin şəxsi münasibəti, motivasiyaedici yanaşması və inamı şagirdin təlim nəticələrinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. İlk məktəb illərində daha açıq və qəbuledici davranışlar nümayiş etdirən bu şagirdlərə sosial bacarıqların təlimi erkən mərhələlərdə xüsusi diqqət tələb edir [Westwood, 2009].

Araşdırmalar göstərir ki, bəzi Daun sindromlu şagirdlərdə öyrənməyə maraq və daxili motivasiya digər həmyaşıdları ilə müqayisədə daha məhdud ola bilər [Clader, 2010]. Bu səbəbdən, onların təlim prosesində iştirakları daha çox zaman və əlavə təşviq mexanizmləri tələb edir. Hətta motivasiyaedici vasitələr tətbiq olunsun belə, bu şagirdlərdə öyrənmə tempi, adətən, daha aşağı olur [Gilmore & Cuskelly, 2014].

Müqayisəni cədvəl formatında aşağıdakı kimi təqdim edirik:

İnklüziv sinif mühitində Daun sindromlu və tipik inkişaf edən şagirdlərin bilik və bacarıq səviyyələrinin müqayisəli təhlili

cədvəl 1

aspekt	Daun sindromlu şagirdlər	tipik inkişaf edən həmyaşıdları	müqayisə
koqnitiv inkişaf	Təfəkkür ləng inkişaf edir, mücərrəd anlayışları dərk etmədə çətinliklər mövcuddur [Fidler və b., 2007].	Təfəkkür sürətli inkişaf edir, mücərrəd düşüncədə üstünlük, anlayışları müxtəlif kontekstlərdə tətbiq edilə bilirlər.	Daun sindromlu şagirdlər strukturlaşdırılmış və təkrarlanan yanaşmalardan faydalanır, həmyaşıdları ilə dinamik və sürətli təhsil mühitində uğur qazanırlar.
kommunikasiya bacarıqları	Ekspressiv nitqdə gecikmə var, daha güclü reseptiv bacarıqlar, alternativ kommunikasiya metodlarından istifadə edilir [Fidler və b., 2007].	Güclü ekspressiv və reseptiv bacarıqlar, mürəkkəb linqvistik tapşırıqlara tez uyğunlaşa bilirlər.	Vizual vasitələr və strukturlaşdırılmış dil fəaliyyətləri ilə Daun sindromlu şagirdlərin kommunikasiya bacarıqlarını artırmaq üçün yaşad modellərindən istifadə olunur.
sosial bacarıqlar	Sosial cəhətdən ünsiyyətçi olsalar da, sosial işarələri başa düşməkdə çətinlik çəkirlər. Strukturlaşdırılmış sosial imkanlardan faydalanma [Hodapp & Urbano, 2007].	Münasibət qurmaqda bacarıqlı, sosial normaları müstəqil şəkildə başa düşürlər.	İnklüziv siniflər hər iki qrup üçün sosial öyrənmə imkanı yaradır.

Günay Bədəlzadə. **Daun sindromlu şagirdlər üçün inklüziv siniflərdə tətbiq olunan modifikasiyalar**

öyrənmə üslubları	Vizual və təcrübi öyrənməyə üstünlük verirlər, strukturlaşdırılmış mühitlərdə əlavə vaxta ehtiyac duyurlar.	Müxtəlif öyrənmə üslublarına uyğunlaşa bilirlər; daha az strukturlaşdırılmış və sürətli mühitlərdə uğur qazanırlar.	İnklüziv strategiyalar bütün şagirdləri effektiv dəstəkləmək üçün strukturlaşdırılmış və çevik təlim metodlarının tətbiqini tələb edir.
akademik nəticələr	Yavaş irəliləyir, praktiki tapşırıqlarda müvəffəq olur, lakin tədris proqramına düzəlişlərə ehtiyac duyurlar [Faragher & Brown, 2005].	Sürətlə irəliləyir, standart meyarlara cavab verir və müstəqil şəkildə daha mürəkkəb anlayışları öyrənirlər.	Daun sindromlu şagirdlər üçün irəliləyiş fərdi məqsədlərə görə əhəmiyyətlidir, yaşdları isə daha geniş akademik nailiyyətlər əldə edirlər.

Cədvəldə təqdim olunan nəticələrdən də göründüyü kimi, inklüziv təhsil mühiti həm Daun sindromlu şagirdlər, həm də tipik inkişaf xüsusiyyətlərinə malik şagirdlər üçün qarşılıqlı fayda verən bir yanaşma təqdim edir. Bu modelin ən önəmli üstünlüklərindən biri, hər iki şagird qrupunun öz sosial və akademik potensialını inkişaf etdirməsi üçün imkanların yaradılmasıdır:

- Daun sindromlu şagirdlər üçün bu mühit, onların müstəqil fəaliyyət bacarıqlarının və sosial ünsiyyət səviyyələrinin inkişafı baxımından əlavə dəstək mexanizmləri təqdim edir.
- Tipik inkişaf edən şagirdlər isə empatiya qurmaq, əməkdaşlıq etmək və liderlik bacarıqları kimi mühüm sosial kompetensiyaları inkişaf etdirmək imkanına malik olurlar.

Bu baxımdan, inklüziv təhsilin effektivliyi üçün tədrisin fərdi ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması əsas şərtidir. Effektiv inklüziv təhsil üçün müəllimlər şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini – onların öyrənmə sürətini, idrak tərzini və bacarıq səviyyəsini – diqqət mərkəzində saxlamalı və bu xüsusiyyətlərə uyğun tədris strategiyaları tətbiq etməlidirlər. Bu yanaşma, hər bir şagirdin təhsil prosesində aktiv iştirakını və maksimum inkişafını təmin edir.

Daun sindromlu şagirdlərin öyrənmə, ünsiyyət və sosial qarşılıqlı əlaqə sahəsindəki çətinlikləri onların xüsusi təhsil ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış təlim modifikasiyaları ilə qarşılmalıdır. Bu adaptasiyalar şagirdlərin tədrisə tam şəkildə qoşulmasına və akademik inkişaf əldə etməsinə şərait yaradır. Aşağıda bu məqsədlə istifadə olunan əsas modifikasiya üsulları təqdim olunur:

1. Kurikulumun uyğunlaşdırılması

- **Sadələşdirilmiş kurikulum.** Kurikulumun çətinlik dərəcəsinin tənzimlənməsi, tapşırıqların daha sadə mərhələlərə bölünməsi və şagirdin fərdi sürətinə uyğunlaşdırılması uğurlu tədrisə töhfə verir [Fidler, 2007].
- **Fərdi tədris planları (FTP).** Daun sindromlu şagirdlər üçün nəzərdə tutulan FTP-lər konkret və ölçülə bilən məqsədlərə əsaslanaraq, onların təhsil ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış strategiyaları əhatə edir [Browder və b., 2012].

2. Təlim strategiyalarında dəyişikliklər

- **Vizual dəstək.** Şəkillər, qrafiklər, cədvəllər və video materiallar kimi əyani resurslar vizual öyrənməyə meyilli şagirdlərin anlayışını asanlaşdırır və gündəlik rutinləri mənimsəməyə kömək edir [Hodapp & Urbano, 2007].
- **Təkrar və nəzərdən keçirmə.** Biliyin möhkəmləndirilməsi üçün müntəzəm təkrar və qısa baxış seansları tədris planına daxil edilməlidir. Bu yanaşma yaddaşın güclənməsinə və özünəinamın artmasına səbəb olur [Faragher & Brown, 2005].
- **Praktik fəaliyyətlər.** Kinestetik və sensor əsaslı öyrənmə yolları – məsələn, manipulyativ vasitələr, rollu oyunlar və sosial ssenarilər – şagirdlərin təlimdə daha aktiv iştirakını təmin edir [Laws & Gunn, 2004].

3. Qiymətləndirmə metodlarında uyğunlaşmalar

- **Alternativ qiymətləndirmə.** Ənənəvi imtahanlardan fərqli olaraq, portfoliolar, layihələr və performans əsaslanan üsullar şagirdlərin bilik və bacarıqlarını daha dolğun nümayiş etdirməyə şərait yaradır [Browder və b., 2012].
- **Əlavə vaxt və dəstək.** Qiymətləndirmə zamanı əlavə vaxt verilməsi, səsküysüz mühit və fasilə imkanları şagirdin stres səviyyəsini azaldır və potensialını tam ifadə etməsinə yardım edir [Fidler və b., 2007].

Nəticə etibarilə, inklüziv siniflərdə tətbiq olunan bu dəyişikliklər və modifikasiyalar Daun sindromlu şagirdlərin öz təhsil potensialını reallaşdırması üçün vacib təməl yaradır. Kurikulumun məzmununun, sinif idarəetmə metodlarının və sosial qarşılıqlı əlaqələrin şagirdlərin ehtiyaclarına uyğun şəkildə tənzimlənməsi müəllimlərə bu prosesdə uğur qazanmaq imkanı verir. Burada təsvir olunan strategiyalar həm tədqiqat nəticələrinə, həm də praktik təcrübələrə əsaslanaraq formalaşdırılmışdır.

Nəticə / Conclusion

Bu araşdırma, inklüziv təhsil mühitində çalışan müəllimlərin və korreksiyaedici pedaqoqların Daun sindromlu şagirdlərin tədris prosesində qarşılaşdıqları çətinliklərə dair təcrübə və yanaşmalarını hərtərəfli şəkildə təhlil edir. Araşdırma nəticələri göstərir ki, bu şagirdlərin öyrənmə fəaliyyətinə təsir edən əsas amillər onların fərdi xüsusiyyətləri, qeyri-fəal davranışları, motor bacarıqlarında geriləmələr, sosial qarşılıqlı əlaqə çətinlikləri və tədris mühitinin struktur və emosional komponentləridir. Fərdi ehtiyacları və dəyişkən inkişaf xüsusiyyətlərini nəzərə almadan standartlaşdırılmış tədris yanaşmalarından istifadə edilməsi, Daun sindromlu şagirdlərin akademik nailiyyətlərini məhdudlaşdırma bilər.

Tədqiqat sübut edir ki, Daun sindromlu şagirdlərin effektiv şəkildə təlimə

cəlb olunması, yalnız bilik ötürməklə deyil, onların həyat tərzinə və gündəlik funksional bacarıqlarına uyğun tədris yanaşmalarının tətbiqi ilə də mümkündür. Bu, müəllimdən həm peşəkar hazırlıq, həm də şəfqətli və fərdiləşdirilmiş yanaşma tələb edir. Mövcud araşdırmalar təsdiqləyir ki, Daun sindromlu şagirdlər arasında geniş fərdi fərqlər mövcuddur və bu səbəbdən də tədris yalnız ümumi metodlarla deyil, fərdiləşdirilmiş və ehtiyaclara uyğunlaşdırılmış şəkildə təşkil edilməlidir.

Müqayisəli təhlil onu da təsdiqləyir ki, Daun sindromlu şagirdlərin təlimi, tipik inkişaf göstərən şagirdlərlə işləməyə nisbətən daha çox hazırlıq, təhlil və adaptiv strategiyalar tələb edir. Burada əsas məsələ şagirdlərin öyrənməyə nə qədər hazır olmalarından daha çox, müəllimin onları öyrətməyə nə qədər hazır və səriştəli olmasıdır.

Məqalənin aktuallığı. Mövzu elmi və praktik baxımdan aktualdır. Təhsil sahəsində bərabərlik və inklüzivlik prinsiplərinə əsaslanan yanaşmalar, fiziki, zehni və emosional çətinlikləri olan uşaqların təhsil sistemində tam inteqrasiyasını təmin etməyə yönəlib. Daun sindromlu şagirdlərə yönəlmiş effektiv tədris strategiyalarının hazırlanması və tətbiqi, həm sosial təcridin qarşısının alınmasında, həm də onların akademik potensialının üzə çıxarılmasında mühüm rol oynayır. Bu səbəbdən, inklüziv təhsildə tətbiq olunan dəstək və modifikasiya strategiyalarının araşdırılması aktuallığını qoruyur.

Məqalənin elmi yeniliyi. Tədqiqatın elmi yeniliyi, inklüziv siniflərdə Daun sindromlu şagirdlər üçün tətbiq olunan fərqli tədris strategiyalarının sistemli şəkildə təhlil edilməsində və onların effektivliyinin qiymətləndirilməsindədir. Mövcud ədəbiyyata əsaslanaraq formalaşdırılan bu yanaşmalar, şagirdlərin ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış kurikulum, qiymətləndirmə, təlim metodları və sosial mühitin təşkilinə dair yeni modellər təqdim edir. Məqalədə bu dəyişikliklərin həm nəzəri əsasları, həm də praktik nəticələri detallı şəkildə şərh olunur və mövzuya orijinal töhfə verilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti. Məqalə, gündəlik tədris praktikası üçün əhəmiyyətli tövsiyələr təqdim edir. Daun sindromlu şagirdlərin effektiv tədrisində istifadə edilə biləcək konkret modifikasiya üsulları və fərdiləşdirilmiş yanaşmalar müəllimlər üçün tətbiq edilə bilən strategiyalar şəklində formalaşdırılıb. Bundan əlavə, təhsil siyasətçiləri və məktəb rəhbərləri üçün də bu yanaşmalar inklüzivlik prinsipinin daha səmərəli həyata keçirilməsində rəhbər rol oynaya bilər. Məqalə, inklüziv təhsil sahəsində çalışan pedaqoqlar üçün həm nəzəri bilik, həm də praktik bacarıqlar baxımından dəyərli bir resurs funksiyası daşıyır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Hüseynova, N. (2017). İntellektual inkişafdan geri qalan uşaqların pedaqogikası. Bakı, ADPU nəşriyyatı.
2. Hüseynova, N. (2010). Oliqofrenopsixologiya (Metodik vəsait). Bakı.
3. Mikayılı, B. (2021), Dünyanın təhsil mənzərəsi, Bakı, Elm və zəka.
4. Mikayılı, B. İsgəndərova, İ., (2024). "Məktəbəqədər və ibtidai təhsil" elmi-metodik jurnal, №4, s.97-104. DOI: 10.30546/2709-2488.4.2024.012
5. Browder, D.M., Ahlgrim-Delzell, L., Courtade, G.R., & Gibbs, S. (2012). Teaching Students with Severe Disabilities. Boston: Pearson.
6. Clader, E.J. (2010). Activity participation and motivation in Down syndrome (Yayınlanmamış magistr dissertasiyası). Colorado State University, Fort Collins, Colorado.
7. Clarke, B., Faragher, R. (2014). Introduction. In R. Faragher & B. Clarke (Eds.), Educating Learners with Down Syndrome: Research, theory, and practice with children and adolescents (pp. 5–16). London: Routledge.
8. Cologon, K. (2013). Debunking myths: Reading development in children with Down syndrome. Australian Journal of Teacher Education, 38(3), 130–151.
9. Cress, C. J., & Marvin, C. A. (2003). Communication and Language Intervention for Children with Autism. New York: Guilford Press.
10. Deakin, K. A. (2014). Perceptions of Down syndrome: A growing awareness? (Yayınlanmamış doktorluq dissertasiyası). University of Glasgow.
11. Fidler, D. J. (2005). The emerging Down syndrome behavioral phenotype in early childhood: Implications for practice. Infants & Young Children, 18(2), 86–103.
12. Fidler, D. J., Hepburn, S., & Rogers, S. (2007). Early learning and adaptive behavior in children with Down syndrome. Developmental Disabilities Research Reviews, 13(3), 245–254.
13. Faragher, R., & Brown, R. I. (2005). Numeracy for students with Down syndrome. International Journal of Disability, Development and Education, 52(3), 223–242.
14. Giangreco, M. F., Suter, J. C., & Doyle, M. B. (2003). Students with disabilities and general education classrooms: A review of the research on effective practices. Journal of Special Education, 37(4), 197–211.
15. Hodapp, R. M., & Urbano, R. C. (2007). Special education for children with Down syndrome. The Journal of Special Education, 41(3), 147–157.

16. McFadden, A. T. (2014). The experiences of teachers teaching children with Down syndrome in the early years of schooling (Yayınlanmamış doktorluq dissertasiyası). Queensland University of Technology.
17. Peterson, J. M., Hittie, M. M. (2010). Inclusive Teaching: The Journey Towards Effective Schools for All Learners. Upper Saddle River, NY: Pearson.
18. Westwood, P. (2009). What Teachers Need to Know about Students with Disabilities. Camberwell, Victoria: ACER Press.